

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дин Тодор Петров Петров, Военна академия „Г. С. Раковски“, за дисертационния труд на Елена Христова Чалгънова, докторант на самостоятелна подготовка в Катедра „История“, Правно-исторически факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, на тема „Владимир Каназирев и българското национално движение (1900–1935)“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление: 2.2. История и археология, по научната специалност „История на България“

Владимир Николов Каназирев е един от хилядите македонски българи, взели участие в българското национално движение и в борбите за освобождение на Македония, за личността на когото и до днес липсват достатъчно изследвания. С незначителни изключения в наши дни все още почти няма публикации, които да осветляват неговия жизнен път, а още по-малко да разкриват неговите възгледи, идеи и дейност. Всичко това поддържа в продължение на дълги години интереса към личността на Каназирев и поражда необходимостта от разработване на цялостна научна биография на този български родолюбец.

В този смисъл съдържанието на дисертационния труд на Елена Чалгънова запълва една съществуваща празнота в родната историография. Изграждайки цялостен образ на Вл. Каназирев, докторантката разкрива неговата дейност, схващания и идеи, като едновременно с това обогатява съпътстващите обекта на изследването проблеми и събития. Направен е също сполучлив опит за изясняване мястото и ролята на Каназирев в българското национално движение през първата половина на миналия век, което ѝ е позволило да разшири и познанието за освободителните идеали и борбите на българската нация. В същото време разработеният в дисертационния труд основен проблем продължава да е актуален и в наши дни, тъй като темата е съставна част от българската история, респективно от македонския въпрос, а последният от своя страна е свързан със съдбата на хиляди българи и до днес.

Казаното по-горе предопределя и фиксираната от Чалгънова основна цел на дисертационния труд, а именно – „изграждане на обективна и завършена картина за обществената и организационна дейност на Вл. Каназирев, проявена на фона на българското национално движение” (с. 4).

С оглед постигането на поставената цел докторантката е фокусирала своето внимание върху непознатите и неосветлени страни на отделните аспекти на третирания в дисертацията основен проблем, придържайки се към историческите извори и преди всичко към документите. Фиксираният хронологичен обхват на изследването е 1900 – 1935 г., т.е. от началото на ХХ в., когато Каназирев се включва в македоно-одринското движение, до средата на 30-те години на миналия век, когато движението замира. Реално обаче, в труда са включени проблеми и събития и извън посочения времеви диапазон.

При написването на дисертационния си труд Чалгънова включва в научно обращение значително количество архивни документи и материали, съхранявани в 61 фонда на 5 централни и регионални архивохранилища – НБКМ-БИА, ЦДА, ДВИА – Велико Търново, НА-БАН, и ДА – Благоевград. Отделно от тях тя използва документация от 3 музейни и институтски архивни сбирки, една общинска архивна колекция и 7 архиви на частни лица, а броят на заглавията на използваните вестници и списания е 46. Ползвани са също огромно количество изследвания на български и на чужди езици – общо 346 монографии, студии, статии и научни доклади, справочна литература – енциклопедии, речници, справочници, както и дневници и спомени на различни лица, с отношение към обекта на изследване. Всичко това ми дава основание да констатирам, че използваните извори и литература са напълно достатъчни, а архивните документи и материали дори надхвърлят количеството, необходимо за разработването на дисертационен труд с историческа проблематика.

Представената за рецензиране дисертация е разработена и структурирана съобразно изискванията на проблемно-хронологическия подход, което позволява проблемите да бъдат представяни в дълбочина и в ширина, а също да бъдат избягвани ненужните повторения. От друга страна, при осветляването на темата е използван интердисциплинарен по своя характер инструментариум, чието приложение е наложително при реконструиране на проблеми и събития от миналото.

Структурата на изследването е в традиционния за една дисертация с историческа проблематика вариант, а именно – увод, три глави със съответните параграфи, заключение и списък на използваните извори и литература, с общ обем от 367 с.

В увода на дисертационния труд е направен историографски обзор на темата, посочени са нейната актуалност и значимост и са формулирани целта и предметът на изследването. Представена е необходимостта от разработването на темата с оглед на научната ѝ значимост и нуждата от запълването на съществуващата ниша в познанията по разглежданата проблематика.

Глава първа – „Македоно-одринското движение в края на XIX и началото на XX век” има въвеждащ характер. В нея се третираат проблеми, свързани с възникването на организираното националноосвободително движение на българите от двете потиснати области – Македония и Одринска Тракия, и по-специално присъствието на обекта на изследването – офицера Вл. Каназирев, в структурите на ВМОК и Българските освободителни братства. Разгледани са също неговото участие и изяви в двете въоръжени въстания срещу чуждото господство – Горноджумайското (през 1902 г.) и Илинденско-Преображенското (през 1903 г.), а също в белязания с разцепление и наситен с междуособици и противоречия следилинденски период на македоно-одринското движение, продължил почти десетилетие – до 1912 г. Цялостната дейност на Вл. Каназирев през разглеждания пери-

од води до извода, че той е типичен представител на българското офицерство от епохата, ангажиран с македоно-одринското движение, който освен с прякото си участие в борбата срещу потисника се изявява и като публицист и личност с богат организационен опит, но най-вече като български патриот, отстояващ своите родолюбиви идеали и житейски принципи.

В глава втора е отразено „Участието на Владимир Каназирев във войните за национално обединение”. Тук докторантката е привела нови, напълно непознати архивни извори и данни, които са ѝ позволили да уточни бойния път, изминат от капитан (от юли 1915 г. – майор) Каназирев в Македония и Тракия по време на трите войни, в които Българската армия взема участие през периода 1912 – 1918 г., както и да разкрие неговата дейност във въоръжените конфликти. Уточнени са формиранията, където той е заемал различни командни длъжности – 4-а Битолска дружина от Македоно-одринското опълчение през Балканските войни, Допълняющия и 3-и пех. Македонски полк (трансформиран през 1917 г. в 62-ри пех. полк) през Първата световна война. Осветлени са също конкретната дейност и изяви на Вл. Каназирев като офицер по време на войните, водени в името на обединението на българите, проявените от него храброст и себеотрицание в боевете срещу противника, за което е отличен не само с български, но и със съюзнически награди, както и цялостното му участие, свидетелстващо за достойно изпълнение от него дълг пред отечеството.

Глава трета – „Владимир Каназирев сред дейците на македонското движение в България и на емиграцията в САЩ и Новото време”, изследва преминаването на обекта на изследването от въоръжени към мирни форми на съпротива и борба за разрешаване на националния въпрос. Участието на Каназирев в сложните процеси, протичащи в средите на македонските бежанци в България след края на Първата световна война е последвано в началото на 20-те години на миналия век от пренасочването му към организационни изяви и обществена дейност, свързани с проблемите на българ-

ския национален въпрос след пристигането му в САЩ. Проследено е и участието му в учредяването на най-влиятелната патриотична организация на българите в Новия свят, съществуваща и в наши дни – МПО, а също преминаването му към културно-просветни и икономически форми на развитие като единствено възможен вариант за съхранение на българската идентичност в Егейска и Вардарска Македония и в Новия свят. Представени са също последните години на Каназирев, който постепенно се дистанцира от обществените изяви на българската диаспора в САЩ и се адаптира към условията на американската културна и обществена среда, продължавайки обаче да отстоява своята българската национална принадлежност.

Заключението на дисертацията включва основните резултати и обобщения от направените изследвания по разработения проблем. Своите изводи, оценки и заключения докторантката формулира след задълбочен анализ на използваните документи и архивни материали, което е гаранция за тяхната достоверност.

Приемам оценката за научните приноси, формулирани от докторантката, които според мен могат да бъдат прегрупирани и обобщени в следните няколко точки:

1. Чрез изследването е направен първи опит за написване на цялостен труд, посветен на личността, схващанията и дейността на Владимир Николов Каназирев, представени на фона на българското националноосвободително движение през първата половина на миналия век. Подробно са разкрити присъствието на Каназирев в освободителните борби, ролята, мястото и значението на неговото дело за постигане целите на движението.

2. Ясно са очертани периодите на възникване, развитие и еволюция на концепциите, отстоявани от Вл. Каназирев по проблемите на българското националноосвободително движение в посочената хронологична рамка. Разгледани и анализирани са методите на действие, прилагани от обекта на изследването в опитите му да даде своя принос за осъществяване на

националното обединение и в защита на българите в Македония. От въоръжени, реализирани чрез използване на четнически и военни средства, те еволюират до мирните форми на словото, прилагани с помощта на публицистиката и дебатите. Промените намират отражение в изгражданите от Каназирев теоретични конструкции по националния въпрос и приложение в неговата дейност.

3. Чрез личността на Владимир Каназирев е показан приносът на офицерите от Българската армия в борбата за политическо освобождение на Македония и Одринска Тракия. За първи път е разкрито участието на Каназирев в Тайните офицерски братства, дейността му в Горноджумайското въстание от 1902 г. и във войните за национално освобождение и обединение (1912-1918 г.), поднесени са нови сведения и за участието му в Илинденско-Преображенското въстание от 1903 година.

4. Много точно е представено мястото, което Вл. Каназирев заема в патриотичните организации на българската емиграция в Новия свят. Подробно е изследван приносът на българския родолюбец за развитието на теорията и практиката на националното движение зад граница, за първи път е проучена и разкрита и дейността му през последните години на неговия жизнен път.

5. Изследването допълва и разширява с нови факти и детайли историческата представа за македонския въпрос, който продължава да е актуален и в наши дни.

6. Принос на докторантката освен натрупването на богата фактологична информация по разглежданите въпроси е внасянето на корекции и добавянето на нови сведения за погрешно или непълно интерпретирани проблеми, личности и събития.

7. Важно достойнство на дисертационния труд е също, че е създаден на основата на много широка изворова основа. В хода на изследването са привлечени значителен брой архивни документи и материали, повечето от

които се използват за първи път в научна разработка. Чалгънова ги анализира и интерпретира умело в хода на своето изложение, доказвайки по този начин, а и с направените изводи и обобщения качествата си на изследовател.

Бих искал да подчертая, че текстът на дисертацията и резултатите от извършените в нея изследвания са изцяло лично дело на докторантката. Те очертават постигнатите от нея приноси и съдействат за повишаване знанията за една силно завоалирана до написването на изследването личност от българската история, респективно от историята на освободителните борби на македонските българи, с които е тясно свързана.

През периода на докторантурата Елена Чалгънова участва в 3 научни конференции с доклади по проблематиката на дисертацията. Има и 8 публикации по нейното съдържание, отпечатани в научната периодика и в специализирани сборници. Всичко това загатва за творческия ѝ потенциал, а същевременно свидетелства, че работата ѝ е в резултат на упорита и задълбочена изследователска дейност.

Съдържанието, а и изводите на дисертационния труд са отразени коректно и в синтезиран вид на страниците на автореферата.

Към дисертацията на Чалгънова могат да бъдат отправени и някои бележки и препоръки. Научният апарат на места е твърде претрупан, а в отделни случаи са налице известни неточности по отношение използването на военната терминология (вж. с.107, 171, 180, 192, 198, 227).

Съществуват и някои пропуски от фактологично естество. Твърдението на с. 257, че Вл. Каназирев има висше военно образование не отговаря на истината, тъй като до 1924 г. Военното училище (което той завършва през 1900 г.) няма статут на висше учебно заведение, а висшето си образование до тогава българските офицери придобиват единствено в българската или в някоя от чуждестранните военни академии.

Не е точна и констатацията на с. 200, където орденът „За храброст”, с който Каназирев е награден, е квалифициран като награда за воинска доблест. В действителност отличието се дава за проявени героизъм и себеотрицание по време на военни действия. От своя страна орденът „Св. Александър” притежава категориите без мечове и с мечове, а не както е посочено – „с меч”.

Към авторката имам също препоръка след известна преработка на дисертацията и привеждането ѝ във вид, подходящ за публикуване, да я отпечата като монография, за да я направи достъпна за повече читатели.

Посочените пропуски и направените препоръки не намаляват положителното ми впечатление от дисертационния труд. Авторката представя изследване по въпрос, който има научно, а и приложно значение и се представя откъм най-добрите си страни на изследовател.

В заключение ще обобщя, че оценката ми за дисертационния труд е изцяло положителна, поради което предлагам на членовете на уважаемото научно жури да вземат решение за присъждане на Елена Христова Чалгънова на образователната и научна степен „доктор” по научната специалност „История на България.

Рецензент:

(Проф. д.и.н. Тодор Петров)

София, 18 декември 2016 г.